

بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق کالاهای سلامت محور و راهکارهای مبارزه با آن

زهرا خداکریمی فرد^۱ khodakaramizahra@yahoo

چکیده

قاچاق کالا، حاصل یک فرآیند اقتصادی ناپسند و زیان بار است که خسارت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گسترده‌ای به کشورها وارد می‌کند. اقتصاد کشور ما با حجم گسترده‌ای از انواع قاچاق کالا مواجه است. در میان کالاهای قاچاق، کالاهای سلامت محور مشتمل بر دارو، مواد خوراکی و آشامیدنی، فرآورده‌های آرایشی و بهداشتی، تجهیزات و ملزومات پزشکی علاوه بر مشکلات اقتصادی، تأثیرات بسیار سوئی بر سلامت جامعه دارند. مقابله جدی با قاچاق کالاهای مرتبط با سلامت از اهمیت بالایی برای بهبود وضعیت سلامت جامعه برخوردار است.

هدف اصلی این مطالعه، استفاده از ابزارها و آمارها و داده‌کاوی در حوزه ای مختلفی مانند شناسایی و اولویت بندی عوامل قاچاق کالا و آثار آن و همچنین یافتن شیوه‌هایی مناسب برای پیشگیری از قاچاق کالاهای مرتبط با سلامت است. نمونه آماری این تحقیق، ۱۰۰ نفر از دانشجویان و افراد درگیر با قاچاق کالای سلامت محور هستند. ابتدا دلایل فعالیت‌های تجاری قاچاق مورد بحث قرار می‌گیرد، سپس آثار و پیامدهای قاچاق کالا بررسی شده و در پایان شیوه‌هایی برای پیشگیری از قاچاق کالا ارائه می‌شود.

کلید واژه‌ها: آمار، قاچاق، داده‌کاوی، کالاهای سلامت محور.

۱. دکترای تخصصی مهندسی علوم و صنایع غذایی، کارشناس معاونت غذا و دارو دانشگاه علوم پزشکی لرستان

مقدمه

قاچاق به ورود و خروج غیر رسمی کالا از مرزهای کشور اطلاق می‌شود. گسترش این نوع از فعالیت‌های اقتصادی اثرات فراوانی بر رشد اقتصادی وضعیت اجتماعی و فرهنگی کشورها داشته و از این رو بررسی علل و آثار آن مورد توجه بسیاری از اقتصاددانان و دولتمردان قرار گرفته است. دلیل و انگیزه افراد فعال در قاچاق یکسان نیست. بخشی از قاچاق کالا مربوط به کالاهایی است که تولید، توزیع و مصرف آن‌ها غیرقانونی است و بنابراین از دید و کنترل دولت پنهان می‌شوند. به دلیل اثرات نامطلوب کالاهای غیرقانونی مانند مواد مخدر یا مشروبات الکلی بر فرهنگ و رفاه جامعه، هدف، مبارزه و مقابله با آن است. بخش دیگری از قاچاق مربوط به کالاهایی است که ماهیت قانونی دارند اما با انگیزه‌های اقتصادی مانند نپرداختن تعرفه‌ها یا مالیات به صورت پنهان وارد یا از کشور خارج می‌شوند. در این مورد به خصوص باید بین مبادله غیررسمی کالا توسط مرز نشینان و قاچاق سازمان یافته تفکیک قائل شد.

با گسترش و پیچیده‌تر شدن روابط تجاری و تنوع تولیدات ماشینی، ترویج فرهنگ مصرفی، تسهیل امر حمل و نقل و گسترش روابط سیاسی - اقتصادی پدیده قاچاق، روز به روز پیچیده‌تر شد و زمینه ارتکاب آن افزایش یافت و این بلای اجتماعی گریبان گیر کشورها شد (ابوئی، ۱۳۷۸؛ سیف، ۱۳۷۸؛ شکیبائی و احمدی، ۱۳۷۸؛ فیروزجائی، ۱۳۸۵؛ دهقان و عزتی، ۱۳۸۷؛ الهامی، ۱۳۸۸؛ کلاه مال همدانی، ۱۳۸۸؛ یوسفی نژاد، ۱۳۸۸؛ ایزدی، ۱۳۹۵). اقتصاد ما با حجم گسترده‌ای از انواع قاچاق کالا مواجه است. در میان کالاهای قاچاق، کالاهای سلامت محور مشتمل بر دارو، مواد خوراکی و آشامیدنی، فرآورده‌های آرایشی و بهداشتی، تجهیزات و ملزومات پزشکی و ... علاوه بر مشکلات اقتصادی، تأثیرات بسیار سوئی بر سلامت جامعه دارند. کالاهای سلامت طیف وسیعی دارند که مصرف انسانی دارند و مسؤولیت کنترل کیفیت و سلامت آن‌ها با سازمان غذا و داروست. حوزه سلامت اعم از دارو، لوازم آرایشی و بهداشتی، مکمل‌ها و تجهیزات پزشکی، میانگین قاچاق حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد بازار است که البته این میزان در حوزه‌های مختلف متفاوت است. حجم ریالی قاچاق در کل بازار سلامت به حدی چشمگیر است که تخصیص همین مبلغ در مسیر قانونی می‌تواند بسیاری از مشکلات نظام سلامت را حل کند. این حجم عظیم از قاچاق غذا و کالاهای سلامت محور، توسط قاچاقچیان انجام می‌شود که

عرصه را برای فعالیتهای غیرقانونی خود تنگ نمی‌بینند. قاچاق کالاهای سلامت‌محور به صورت سازمان‌یافته، هدفدار و هوشمندانه انجام می‌شود؛ به طوری که اغلب کالاهای قاچاق شده به کشور، روی دست قاچاقچیان نمی‌ند و آن‌ها خیلی زود، جنس‌ها را در بازار آشفته کالاهای سلامت، آب می‌کنند.

۱- دارو

قاچاق دارو پس از مواد مخدر و اسلح، وحشتناک‌ترین نوع قاچاق است؛ چراکه زیان آن تنها شامل زیان اقتصادی نیست؛ بلکه سلامت و جان انسان‌ها را به خطر می‌اندازد. شاید بتوان گفت که اهمیت دارو و مصرف صحیح آن در هر جامعه‌ای از اهمیت تغذیه‌ی صحیح نیز بیش‌تر است. فقر و نارسایی غذایی یا رژیم تغذیه‌ی نادرست، اثرات مزمین و منفی درازمدت بر سلامت جامعه دارد؛ اما دارو نیازی است که به فوریت لازم می‌شود و به فوریت تأثیر می‌گذارد و به همین ترتیب عوارض ناشی از سوء مصرف آن نیز خیلی زود دامن بیر فرد و اجتماع می‌شود.

اختلاف قیمت داروی قاچاق در داخل و خارج از کشور باید به اندازه‌ای باشد که قاچاقچی را به قاچاق دارو ترغیب کند؛ اما اگر قیمت دارو در داخل و خارج از کشور یکسان باشد، دیگر قاچاقچی هیچ انگیزه‌ای برای کار غیرقانونی نخواهد داشت. در حقیقت به دلیل اختلاف قیمت شدید برخی داروها در داخل و خارج از کشور است که خیلی از داروهای ارزان از خارج از کشور به داخل قاچاق و با قیمتی بالاتر به بیمار یا دلال دارو فروخته می‌شود. بیشترین حجم داروهای قاچاق شده به ایران، داروهای گران قیمت مانند داروهای بیماران صعب‌العلاج است؛ زیرا قاچاقچی دنبال سود بیشتر است و قاچاق این داروها با ارزش ریالی بالاتر، سود بیشتری نیز دارد. عوامل و پیامدهای قاچاق کالاهای سلامت‌محور و راهکارهای پیشگیری از آن با رویکرد بیشتر داروهای قاچاق تقلبی است؛ یعنی ظاهرش شبیه داروی واقعی است، اما ماده‌ی مؤثر داروی واقعی را ندارد؛ با این حال ماده‌ی مؤثر برخی داروهای قاچاق واقعی است؛ ولی شرایط نگهداری و حمل و نقلش، مصرف دارو را خطرناک کرده است؛ بنابراین داروی قاچاق، در هر دو حالت به سلامت عمومی جامعه صدمه می‌زند و حتی مصرف آن ممکن است به مرگ بیماران منجر شود.

۲- تجهیزات پزشکی

تجهیزات پزشکی از جمله اقلامی است که هم از نظر ارزش و هم از نظر حجم یکی از اقلام اصلی قاچاق به حساب می‌آید. برابر اطلاعات به دست آمده حجم سرمایه در گردش ولید و عرضه تجهیزات پزشکی در جهان بالغ بر ۱۶۰ میلیارد دلار است که سهم کشور ما از این میزان در سطح شبکه بهداشت و درمان حدود ۹۰۰ میلیون دلار است.

آن‌ها در موضوع قاچاق تجهیزات پزشکی و یا عرضه اقلام پزشکی غیراستاندارد و تقلبی حائز اهمیت است تبعات سوء امنیت اجتماعی آن است که برای سلامت مردم تهدیدی جدی محسوب می‌شود. در حال حاضر سهم زیادی از قاچاق کالاهای سلامت را کالاهای پزشکی تشکیل می‌دهد. از پنس، سرنگ و سرم تا دستگاه‌های پیشرفته آزمایشگاهی به کشور ما قاچاق می‌شود. از بازار تجهیزات پزشکی ایران، حدود ۳۰ درصد را کالاهای قاچاق تشکیل می‌دهد. بیشترین حجم قاچاق این کالاها نیز به کالاهای مصرفی و دستگاه‌های کوچک برمی‌گردد؛ زیرا حمل و نقل آن برای قاچاقچیان راحت‌تر است. گاهی برخی تجهیزات پزشکی قاچاق را به شکل یخچال یا دستگاه‌های مشابه بسته‌بندی می‌کنند و با لابی‌هایی که دارند، آن‌ها را وارد کشور می‌کنند. هند، چین، افغانستان و عراق کشورهایی هستند که به گفته کارشناسان تجهیزات پزشکی، بیشترین حجم تجهیزات پزشکی از این کشورها به داخل ایران قاچاق می‌شود و بایستی کنترل مرزها تشدید شود، لذا نیاز است که بر مراکز عرضه تجهیزات پزشکی نیز نظارت بیشتری شود؛ یعنی اگر این مراکز اجازه نداشته باشند از تجهیزات پزشکی قاچاق استفاده کنند و با متخلفان برخورد قانونی شود، خودبه‌خود قاچاق این تجهیزات هم کمتر می‌شود؛ زیرا وقتی تقاضا کمتر شود، ناخودآگاه عرضه غیرقانونی هم کمتر خواهد شد. همچنین تقویت اتحادیه‌ها و اصناف مرتبط با تجهیزات پزشکی است. اگر این اتحادیه‌ها از این توان قانونی برخوردار باشند که فروشگاه‌های غیرمجاز عرضه تجهیزات قاچاق را پلمپ کنند و اجازه برخورد قانونی با افرادی را داشته باشند که در بازار هم تجهیزات پزشکی قاچاق می‌فروشند، مطمئناً قاچاق این کالاهای حساس و راهبردی کاهش می‌یابد.

۳- مواد خوراکی و آشامیدنی

طبق آمارهای موجود ۳۰ درصد مواد خوراکی و آشامیدنی موجود در کشور به صورت

قاچاق در اختیار جامعه قرار می‌گیرد. آن‌ها که در موضوع قاچاق مواد خوراکی و آشامیدنی غیراستاندارد و تقلبی حائز اهمیت است، تبعات سوء امنیت اجتماعی آن است. اگرچه بازار مواد غذایی نیز به‌طور مستقیم در دسته‌بندی کالاهای نظام سلامت قرار نمی‌گیرد؛ اما مواد غذایی ارتباط تنگاتنگی با جان و سلامت مردم دارد و قاچاق آن می‌تواند سلامت جامعه را به شدت تهدید کند. بیشترین حجم قاچاق مواد غذایی شامل کالاهای غیرضروری مثل تنقلات، نوشابه‌های انرژی‌زا و مکمل‌های غذایی می‌شود. کالاهای راهبردی مواد غذایی به ندرت به‌صورت قاچاق وارد کشور می‌شود، اما حجم کالاهای غیرراهبردی قاچاق شده به کشور در حدی است که می‌تواند تهدید جدی برای سلامت جامعه محسوب می‌شود. لذا با اجرای طرح نصب برچسب اصالت بر کالاهای وارداتی صنایع غذایی، ورود کالاهای قاچاق از مبادی مختلف کاهش می‌یابد و جدا از کمکی که می‌تواند به صنایع تولیدی تبدیلی و غذایی کشور برساند به مشکلات بهداشتی و سلامتی ناشی از مصرف کالاهای نامرغوب و رد صلاحیت ای شده کشورهای دیگر که به شکل قاچاق وارد کشور می‌شود، پایان می‌دهد.

۴- فرآورده ای آرایشی و بهداشتی

رکورددار قاچاق کالاهای سلامت‌محور، انواع و اقسام لوازم آرایشی است که بسیاری از آن‌ها با جعل برندهای مشهور به بازار نفوذ پیدا می‌کنند. بین ۴۰ تا ۶۰ درصد اقلام لوازم آرایشی که در بازار وجود دارد قاچاق است و تقریباً اکثر این اقلام یا تقلبی هستند یا تاریخ مصرفشان گذشته است که این موضوع علاوه بر سلامتی، اشتغال را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. گفته می‌شود گردش مالی سالانه بازار لوازم آرایشی و زیبایی در ایران ۲ میلیارد دلار است. تصور این که نیمی از این رقم سنگین به‌صورت قاچاق وارد کشور می‌شود، ضرورت تشدید نظارت‌ها را به خوبی نشان می‌دهد. بنابراین مقابله جدی با قاچاق کالاهای مرتبط با سلامت از اهمیت بالایی برای بهبود وضعیت سلامت جامعه برخوردار است.

سلامت و زیبایی دو عنصر بسیار مهم از وجود جسمی و روانی انسان به‌شمار می‌رود که نگه‌داشتن آن در شرایط مطلوب، از اهمیت و حساسیت بالایی برخوردار است و هرگونه غفلت و کوتاهی می‌تواند این دو عنصر را به خطر اندازد. انسان‌ها افزون بر تلاش برای حفظ سلامت، خواهان زیبایی نیز هستند. این موضوع در میان بانوان با اهمیت و حساسیت ویژه‌ای نگرین‌سته می‌شود تا جایی که برخی از آنان برای زیبا دیده شدن، انواع

مواد و لوازم را استفاده می‌کنند و گاهی برای رسیدن به معیار مورد نظر از جراحی نیز کمک می‌گیرند. با توجه به این واقعیت، شرکت‌های دارویی و بهداشتی زیادی در جهان در آزمایشگاه‌های خود، کارشناسان و متخصصان زبده‌ای را به کار گرفته‌اند تا با تهیه و تولید مواد آرایشی و بهداشتی، زیبایی و جوانی را برای مشتریان خود به ارمغان بیاورند.

مرز ی کشور نیز به دلیل گستردگی نیازمند نظارت و کنترل بیشتری هستند زیرا نظارت ضعیف در مبادی ورود کالاها و اجناس خارجی، تولید و بازار کالاهای داخلی را آماج حجم انبوهی از واردات غیرقانونی و ناسالم قرار می‌دهد. این‌گونه کالاها به دلیل این‌که به صورت غیرقانونی وارد کشور می‌شوند از فرایند تولید، ترکیب‌ها، شرایط نگهداری و تاریخ انقضای آن‌ها اطلاعی در دست نیست و از این رو نمی‌توان به آن‌ها اطمینان کرد. در این میان حتی برخی کالاهای قاچاق با برچسب وزارت بهداشت وارد بازار شده و در دسترس خریداران قرار گرفته است.

با توجه به آن‌چه گفته شد، نظارت مؤثر و کارآمد بر ورود لوازم آرایشی به کشور و پخش و فروش آن در جامعه با توجه به پیامدهای آن در حوزه‌های اقتصاد و سلامت از ضرورت و اهمیتی ویژه برخوردار است و باید به شکلی جدی در دستور کار دستگاه‌های اجرایی و نظارتی قرار گیرد.

روش تحقیق

فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، با جمع‌آوری، ذخیره، ارزیابی، تفسیر و تحلیل، بازیابی و اشاعه اطلاعات و دانش به کاربران خاص، می‌توانند در اطلاعاتی به موقع، صحیح و مورد نیاز به افراد تأثیر زیادی داشته باشند. یکی از ابزارهای مورد استفاده در این فناوری‌ها، داده‌کاوی است. داده‌کاوی فرآیندی است که طی آن با استفاده از ابزارهای تحلیل داده به دنبال کشف الگوها و ارتباطات میان داده‌های موجود که ممکن است منجر به استخراج اطلاعات جدیدی از پایگاه داده شوند، است. این ابزارها، مدل‌های آماری و الگوریتم‌های ریاضی هستند. داده‌کاوی فراتر از جمع‌آوری و مدیریت داده است و شامل تجزیه و تحلیل و پیشگویی می‌شود. در داده‌کاوی از بخشی به نام تحلیل اکتشافی داده‌ها استفاده می‌شود که در آن بر کشف اطلاعات نهفته و ناشناخته از درون حجم انبوه داده‌ها

تأکید می‌شود.

۱- بیان مسأله و فرموله کردن فرضیه

این پژوهش از نظر نوع و هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی و با فن پیمایشی و با عنایت به تأثیر و نقش پدیده‌ی قاچاق کالای سلامت‌محور در امنیت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به عنوان اهمیت و ضرورت تحقیق صورت می‌پذیرد.

۲- انتخاب و جمع‌آوری داده‌ها

این مرحله در ارتباط با چگونگی تولید و جمع‌آوری داده‌ها است.

۲-۱- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش، دانشگاهیان و صاحب نظران علمی درگیر با قاچاق کالای سلامت‌محور هستند. با توجه به فرمول نمونه‌گیری مورگان، تعداد ۱۰۰ نفر از بین جامعه آماری، به صورت نمونه‌گیری تصادفی در دسترس انتخاب شدند.

۲-۲- روش گردآوری اطلاعات

اطلاعات مورد نیاز این تحقیق، با مراجعه به اسناد و مدارک موجود در زمینه تحقیق و از طریق تهیه و تکمیل پرسشنامه (دو مرحله) جمع‌آوری شد. ابتدا با استفاده از فن متن‌کاوی عوامل و پیامدهای قاچاق کالای سلامت‌محور مورد مطالعه در پژوهش‌های پیشین استخراج یافت. همچنین با تهیه یک پرسشنامه باز، از افراد نمونه تقاضا شد عوامل و پیامدهای قاچاق کالای سلامت‌محور را بیان کنند. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و مشخص شدن عوامل و پیامدهای قاچاق کالای سلامت‌محور، پرسشنامه دوم تهیه شد. در پرسشنامه دوم، از افراد نمونه تقاضا شد میزان اهمیت عوامل و پیامدهای قاچاق کالای سلامت‌محور را انتخاب کنند (۱- خیلی کم، ۲- کم، ۳- متوسط، ۴- زیاد، ۵- خیلی زیاد). همچنین از افراد نمونه تقاضا شد پیشنهاد‌های خود برای کاهش قاچاق کالای سلامت‌محور را بیان کنند.

تذکر: برای بررسی روایی پرسشنامه نهایی از آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج نشان داد که روایی پرسشنامه مورد قبول است ($0.892 = \text{Cronbach's Alpha}$).

۳- کاوش در داده‌ها

در این مرحله داده‌های تبدیل شده با استفاده از فن‌ها و عملیات داده‌کاوی مورد کاوش قرار می‌گیرند تا الگوهای مورد نظر کشف شوند یا به عبارتی دیگر، انتخاب و پیاده‌سازی فن‌های داده‌کاوی در این مرحله انجام می‌شود. در این بررسی از روش آزمون t یک‌نمونه‌ای استفاده می‌شود.

آزمون t یک‌نمونه‌ای

برای بررسی میزان اهمیت یک ویژگی کمی در یک جامعه از آزمون t یک‌نمونه‌ای استفاده می‌کنیم. اگر سطح معناداری (Sig) بیشتر از سطح $0/05$ باشد؛ آنگاه دلیلی برای رد این فرض که ویژگی مورد مطالعه بی‌اهمیت (کم‌اهمیت) است، نداریم؛ اما اگر سطح معناداری کمتر از سطح $0/05$ باشد؛ آنگاه آزمون معنادار بوده و می‌پذیریم که ویژگی مورد مطالعه مهم است.

۴- تفسیر نتیجه یا تفسیر مدل و رسیدن به نتایج

اطلاعات استخراج شده با توجه به هدف کاربر تجزیه و تحلیل می‌شوند. هدف از این مرحله تنها ارائه نتیجه (به صورت منطقی و یا نموداری) نیست، بلکه پالایش اطلاعات ارائه شده به کاربر نیز از اهداف مهم این مرحله است. نتایج این پژوهش در بخش‌های ۳، ۴ و ۵ ارائه می‌شود.

تذکر: از آنجایی که تعداد عوامل و پیامدهای بسیار زیادی در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفتند، در ادامه فقط مواردی که از نظر آماری معنادار بودند ($Sig < 0.05$) بیان می‌شوند.

عوامل و پیامدهای قاچاق کالا

قاچاق کالا پدیده شومی است که با توجه به شرایط خاص کشور و روابط آن با همسایگان اتفاق می‌افتد؛ بنابراین برای شناخت صحیح برای کنترل قاچاق باید عوامل مؤثر آن را مورد بررسی قرار داد که به سه عامل می‌توان اشاره کرد.

۱- عوامل ساختاری

عوامل ساختاری مربوط به قوانین، مقررات، سیستم‌ها و روش‌های انجام کار بوده که شامل تشریفات گمرکی، روش‌های افزایش امنیت شغلی، انحصارات دولتی، نظام مالیاتی، قیمت‌گذاری دولتی و محدودیت صادرات و واردات میشود (بنایی، ۱۳۸۱؛ قاسمی و بهرامی، ۱۳۸۵؛ محمدی، ۱۳۸۷؛ شریف، ۱۳۸۷).

۲- عوامل رفتاری و فردی

این عوامل شامل خصوصیات افراد قاچاقچی شده که در زمینه قانون‌شکنی تمایل به کسب درآمد بیشتر در زمان کمتر، اهتمام می‌ورزند؛ به‌عنوان مثال روحیه خطرپذیری بالا، رفاه فردی و اجتماعی پایین، تحصیلات پایین، داشتن سابقه قضائی (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۷۸؛ محمدی نوده، ۱۳۸۱؛ قاسمی و بهرامی، ۱۳۸۵؛ شجیعی گیسور، ۱۳۸۶).

۳- عوامل زمینه‌ای

مواردی از قبیل مسائل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را شامل شده که در قاچاق کالا مؤثر بوده و سازمان‌های کنترل قاچاق کالا همانند نیروی انتظامی و گمرک، هیچ‌گونه کنترل قابل‌توجهی در این رابطه ندارند؛ به‌عنوان مثال کنترل ناکافی مرزها، نابرابری‌های اجتماعی، فقر، ناآگاهی مردم، کیفیت نامناسب تولیدات داخلی، کمبود کالا در کشور، فضای نامناسب قاچاق در کشورهای همسایه، کمبود امکانات تولید، حاکمیت فرهنگ دلالی، نرخ بالای بیکاری، درآمد پایین مردم و تبعیضات نامناسب شرایطی را فراهم کرده که قاچاق کالا به‌عنوان راه تأمین معاش طرح و نسبت به سایر راه‌ها از موفقیت بیشتری برخوردار باشد. برای فعالیت‌های تجاری قاچاق دلایل متعددی را می‌توان مطرح کرد (ابوئی، ۱۳۷۸؛ سیف، ۱۳۷۸؛ شکیبائی و احمدی، ۱۳۷۸؛ محمدی نوده، ۱۳۸۱؛ بنایی، ۱۳۸۱؛ موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۱؛ نمک شناس، ۱۳۸۳؛ فیروزجائی، ۱۳۸۵؛ قاسمی و بهرامی، ۱۳۸۵؛ دهقان و عزتی، ۱۳۸۷؛ شریف، ۱۳۸۷؛ محمدی، ۱۳۸۷؛ الهامی، ۱۳۸۸؛ کلاه مال همدانی، ۱۳۸۸؛ یوسفی نژاد، ۱۳۸۸؛ ایزدی، ۱۳۹۵).

همچنین بر اساس روش آماری آزمون t یک‌نمونه‌ای، موارد ذیل از جمله دلایل مؤثر معنادار ($Sig < 0.05$) قاچاق هستند:

- پایین بودن ریسک قاچاق کالا؛
- کثرت نرخ مالیات‌های گمرکی، سود بازرگانی، عوارض گمرکی و محدودیت‌های وارداتی؛
- وجود نرخ‌های متعدد ارزی و نوسانات این نرخ‌ها؛
- خلأهای اقتصادی مانند اختلاف میان نرخ ارز واریزنامه‌ای و نرخ بازار آزاد (غیررسمی) ارز؛
- تعرفه‌های گمرکی و سایر تعرفه‌ها در واردات کالای خارجی؛
- اختلاف قیمت کالاها در دو سوی مرزها؛
- ارزان بودن کالای خارجی قاچاق در مقایسه با کالاهای مشابه خارجی؛
- کیفیت خوب کالای خارجی نسبت به کالای داخلی؛
- سودآور بودن قاچاق کالا؛
- وجود مرزهای طولانی و گسترده در کشور؛
- تقاضای مؤثر برای جذب کالاهای خارجی در داخل کشور؛
- وجود تبلیغات گسترده از رسانه‌های گروهی خارجی؛
- عدم وجود مدیریت اجرایی قوی و مستقل برای ترویج مصرف داخلی و پیشگیری از رواج مصرف کالای خارجی؛
- گران و پیچیده بودن واردات رسمی برخی از کالاها؛
- وجود انحصار در زمینه واردات و صادرات برخی از کالاها؛
- وجود قوانین، استانداردها و الزامات فنی مورد لزوم بر صنایع داخلی کشورها؛
- موارد ارتشاء یا همکاری در میان برخی از عوامل نیروی انتظامی در مرزها؛
- همکاری برخی از عوامل گمرک با قاچاقچیان؛
- عدم همکاری ادارات و ارگان حکومتی با نیروی انتظامی؛
- به‌کارگیری نیروی انسانی ناکارآمد از سوی نیروی انتظامی؛
- عدم برخورداری از دانش لازم و آگاهی‌های کاربردی در عوامل نیروی انتظامی؛
- فقدان کنترل و نظارت دقیق بر توزیع‌کنندگان و فروشندگان کالا؛

- مشکلات ساختاری بخش تولید که منجر به تولید کالا با کیفیت پایین و قیمت بالا شده است؛
- محرومیت استان‌ها و شهرهای مرزی و وجود چرخه بیکاری و فقر در نواحی مرزی؛
- عدم اشتغال و بیکاری؛
- کاهش کشاورزی به دلیل خشکسالی‌های اخیر و هجوم کشاورزان به تجارت کوله‌باری؛
- پایین بودن سطح امنیت اقتصادی و سطح تولید؛
- ضعف قوانین و مقررات مبارزه با قاچاق؛
- ضعف بخش خصوصی؛
- دولتی بودن اقتصاد؛
- عدم سرمایه‌گذاری لازم داخلی و خارجی؛
- عدم اطمینان سیاسی و اقتصادی کشور

آثار و پیامدهای قاچاق

آثار و پیامدهای قاچاق را می‌توان در ابعاد مختلف از جمله سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بررسی کرد. اصولاً چون هدف عمده در قاچاق کالا سودآوری است؛ بنابراین قاچاقچیان برای نیل به این هدف حاضر به زیر پا گذاشتن همه اصول، مبانی و قوانین اخلاقی، اقتصادی، اجتماعی و مالی هستند. آثار اقتصادی شامل اخلال در نظام اقتصادی، گسترش تجارت غیرقانونی، کاهش درآمدهای دولت و در نتیجه ناتوانی دولت در اجرای سیاست‌های اقتصادی رشد و توسعه کشور، وابستگی بیشتر به اقتصاد تک محصولی نفتی به دلیل عدم تحقق درآمدهای گمرکی و مالیاتی، افزایش بیکاری و تبعات اجتماعی آن (با توجه به این‌که سالانه نیازمند ایجاد یک میلیون شغل هستیم و بر اساس اعلام سازمان بین‌المللی کار (ILO) هر یک میلیارد دلار قاچاق کالا، یکصد هزار فرصت شغلی را از بین می‌برد)، کاهش تقاضا برای تولید داخل در نتیجه رکود و بحران در بخش صنعت (طبق نظر ILO هر دو میلیارد دلار قاچاق منجر به افت بخش صنعت تولیدی به میزان ۸٪ خواهد شد).

آثار فرهنگی و اجتماعی شامل گسترش فرهنگ قانون‌گریزی و مصرف‌گرایی، کاهش بهداشت عمومی و استاندارد کالا به دلیل ورود کالاهایی مانند لوازم آرایشی که فاقد مجوزهای قانونی مانند استاندارد و بهداشت هستند، فساد اداری در دستگاه‌های مرتبط با امر قاچاق مانند گمرک، مالیات و دادگستری، تضعیف فرهنگ کار، ورود کالاهای مغایر با ارزش‌ها و فرهنگ عمومی، مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی. آثار سیاسی شامل تخریب زیرساخت‌های فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی کشور، تقویت گروه‌های مافیایی، کاهش اقتدار دولت، بی‌اعتمادی به دولت در زمینه ایجاد عدالت اجتماعی. برای فعالیتهای تجاری قاچاق، پیامدهای منفی متعددی را می‌توان مطرح کرد (ابوئی، ۱۳۷۸؛ سیف، ۱۳۷۸؛ شکیبائی و احمدی، ۱۳۷۸؛ محمدی نوده، ۱۳۸۱؛ بنایی، ۱۳۸۱؛ مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۱؛ نمک‌شناس، ۱۳۸۳؛ گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳؛ فیروزجانی، ۱۳۸۵؛ قاسمی و بهرامی، ۱۳۸۵؛ حافظ‌نیا، ۱۳۸۵؛ دهقان و عزتی، ۱۳۸۷؛ شریف، ۱۳۸۷؛ محمدی، ۱۳۸۷؛ الهامی، ۱۳۸۸؛ کلاه‌مال همدانی، ۱۳۸۸؛ وطن‌پور، ۱۳۸۸؛ یوسفی‌نژاد، ۱۳۸۸؛ مظلوم خراسانی و اسمعیلی، ۱۳۸۹؛ ایزدی، ۱۳۹۵).

همچنین بر اساس روش آماری آزمون t یک‌نمونه‌ای، موارد ذیل از جمله پیامدهای معنادار ($Sig < 0.05$) قاچاق هستند:

- تحمیل هزینه‌های ارزی؛
- افزایش هزینه واردات؛
- خدشه در تصمیمات دولت برای واردات کالاهای اساسی مانند تخصیصات ارزی؛
- اختلال در نظام ارزی کشور؛
- اختلال در الگوی مصرف جامعه؛
- تضعیف تولیدات صنعتی داخلی؛
- ایجاد تنش در رقابت‌های بازار داخلی؛
- کاهش فرصت‌های شغلی؛
- کاهش تولید سرانه ملی؛
- کاهش درآمد سرانه ملی؛
- اشاعه الگوهای ناسازگار زیست محیطی به‌ویژه در مسیر ترانزیت مواد نفتی؛
- تضعیف فرهنگ کار در برابر گسترش فرهنگی اقتصاد پنهان؛
- تضعیف صادرات کالاهای غیرنفتی و تشدید خروج فرآورده‌های نفتی از مرزهای

کشور؛

- خنثی شدن سیاست‌گذاری اقتصادی؛
- تضعیف صادرات غیرنفتی؛
- روی نیاوردن به تجارت قانونمند؛
- گسترش فرهنگی اقتصاد پنهان؛
- کاهش تولید داخلی؛
- گسترش پولشویی و نابرابری؛
- گسترش روح قانون‌گریزی در کشور؛
- سعی در ایجاد فساد مالی؛
- آسیب‌پذیری امنیتی مرزها و ایجاد ناامنی در مناطق مرزی به سبب ترددهای غیرمجاز؛

- تشدید مهاجرت به مناطق قاچاق خیز یا مناطق مصرف‌کننده کالاهای باب

قاچاق؛

- افزایش نابهنجاری‌های اجتماعی؛
- شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی غلط؛
- افزایش آلودگی‌های مالی و اخلاقی؛
- تهاجم فرهنگی؛
- طبقاتی شدن جامعه.

پروژه گاه‌علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

راهکارهای مقابله با قاچاق کالا جامع‌علوم انسانی

بسترسازی فرهنگی تبلیغی به‌منظور ضرورت مبارزه با قاچاق کالا و تأثیر آن در امر تولید و تجارت قانونی، سرمایه‌گذاری و اشتغال و ایجاد خط مشی فرهنگی و تبلیغی در مبارزه با قاچاق کالا موجب جهت‌گیری قاچاق می‌شود. نقش مراکز آموزش و پرورش در جامعه و فرهنگ بسیار مهم است. لازم است ارگان‌های کاشف تعامل مناسبی با صدا و سیما داشته باشند تا در فرهنگ مصرف کالاهای قاچاق تغییر به وجود آید. توسعه اقدامات مشارکتی و فرهنگی دستگاه‌های عضو در مبارزه با قاچاق در سراسر کشور بسیار حائز اهمیت است. رقابت‌پذیری تولیدات داخلی و پدیده قاچاق با کالاهای خارجی نقش

مهمی در کاهش قاچاق دارد. رقابت‌پذیری کالاهای تولیدی در داخل از نظر قیمت و کیفیت پدیده قاچاق را مهار می‌کند. وابستگی شدید فعالیت‌های تولیدی و بودجه دولت به درآمد نفت است که انگیزه برای افزایش درآمد، سود را کاهش می‌دهد. در این رابطه وابستگی بالای بودجه عمومی به درآمدهای نفتی موجب می‌شود تا مدیران، برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران بخش دولتی که سهم عمده فعالیت‌های اقتصادی را در اختیار دارند نگران تولید، صادرات و میزان درآمدهای حاصل از فروش محصولات باشند. وجود یارانه‌ها مانع دیگری برای رقابتی شدن اقتصاد بوده که بخش تولید و مصرف را دچار مشکل کرده و تصمیم‌گیری را بسیار سخت می‌کند. مشکلاتی از قبیل فرهنگ، کار، قوانین حاکم بر بازار کار و تنش‌های سیاسی و مشکلات مدیریتی نیز قاچاق کالا را تسریع می‌کنند. دولت و شرکت‌های دولتی باید کوچک شده و می‌بایستی درآمدهای نفتی در بودجه جاری محدود شود تا فرصت شغلی به وجود آمده و نرخ بیکاری از ۱۰٪ فراتر نرود. قانون کار می‌بایستی مجدداً کارشناسی شود. باید به تشکیل سرمایه و سرمایه‌گذاری در کشور توجه بیشتری شود و نظام بانکی کشور که به طور سنتی اداره می‌شود با دادن استقلال به بانک مرکزی اصلاح شود. همچنین باید ناکارایی نظام مالیات نیز مورد بازنگری قرار گیرد. لازم است شرایطی در زندگی افراد به وجود آید تا مانع مهاجرت افراد به حاشیه نشینی شهرستان‌ها به ویژه شهرستان ای بزرگ باشد؛ بنابراین چنانچه پرداخت یارانه ۱ به اقشار کم‌درآمد به خوبی صورت پذیرد حاشیه نشینی نیز کاهش می‌یابد (امینیان، ۱۳۷۱؛ کاظمی، ۱۳۷۴؛ ابویی، ۱۳۷۸؛ سیف، ۱۳۷۸؛ شکیبائی و احمدی، ۱۳۷۸؛ عندلیب، ۱۳۸۰؛ محمدی نوده، ۱۳۸۱؛ بنایی، ۱۳۸۱؛ مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۱؛ تهامی، ۱۳۸۲؛ نمک‌شناس، ۱۳۸۳؛ فیروزجائی، ۱۳۸۵؛ قاسمی و بهرامی، ۱۳۸۵؛ حافظ‌نیا، ۱۳۸۵؛ رضایی‌پور، ۱۳۸۶؛ دهقان و عزتی، ۱۳۸۷؛ شریف، ۱۳۸۷؛ محمدی، ۱۳۸۷؛ الهامی، ۱۳۸۸؛ پاکزاد، ۱۳۸۸؛ جاجرمی، ۱۳۸۸؛ کلاه‌مال همدانی، ۱۳۸۸؛ وطن‌پور، ۱۳۸۸؛ یوسفی‌نژاد، ۱۳۸۸؛ مظلوم خراسانی و اسمعیلی، ۱۳۸۹؛ ایزدی، ۱۳۹۵). همچنین راهکارهای پیشنهادی ذیل برای مبارزه با پدیده شوم قاچاق به عنوان راه‌حل مناسب قابل طرح است:

■ نظارت قابل توجه سازمان‌های مرتبط مبارزه با قاچاق کالا در کلیه استان‌های

مرزی کشور به ویژه استانداری‌ها، فرمانداری‌ها و نیروی انتظامی؛

■ افزایش اعتبارهای عمرانی مرزها به منظور احداث پاسگاه‌ها، برجک‌ها، راه‌ها

و گذرگاه‌های مناسب و به طور کلی بستن مرزها از طریق حفر کانال و یا احداث دیوارهای بتونی؛

- افزایش درآمد سرانه نیروی انتظامی و نیروهای حفاظت از مرز؛
- افزایش درآمد سرانه مردم و همچنین ایجاد اشتغال به‌ویژه توجه به معیشت مرزنشینان؛

■ آگاهی و آموزش مردم در زمینه زبان‌های وارده اقتصادی ناشی از حمل کالای قاچاق؛

- افزایش اطلاعات افراد در تقابل با نیازهای اقتصادی از طریق کسب‌وکار حلال؛
- آموزش و ارتقاء آگاهی کارکنان در مورد شگردهای قاچاق کالا از مجاری رسمی؛
- آموزش همگانی به‌منظور توجه به قوانین، مقررات و استانداردهای اجرایی، تولید کالا و محصول، واردات و صادرات؛
- هماهنگی و همکاری همه دستگاه‌های مختلف اجرایی، اعم از مقامات قضایی، نیروی انتظامی، گمرک و مرزبانان؛

■ اخذ جرائم سنگین از قاچاقچیان؛

- توجه به خطرات وارده ناشی از مصرف فرآورده‌های آلوده؛
- شفاف‌سازی قوانین و مقررات، تعدیل تعرفه و کاهش مراکز تصمیم‌گیری
- بهینه کردن نظام پرداخت یارانه و توجه به سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی؛
- توجه به مناطق مرزی و کنترل اصولی مرزها؛
- توجه به مسائل فرهنگی و اجتماعی؛

■ سرمایه‌گذاری در صنایع اشتغال‌زا و نیز تخصیص اعتبارات برای رونق کشاورزی و صنایع جانبی؛

- سرمایه‌گذاری در صنایع شیلات به‌ویژه در مناطق دارای مرزهای آبی؛
- جلوگیری از مهاجرت غیرمجاز به داخل کشور؛
- خروج مهاجرین موجود به خارج از کشور؛
- فعالیت و گسترش حضور وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های غیرنظامی در فرآیند مدیریتی مرز؛

■ استفاده از امکانات محلی و مشارکت افراد محلی در کنترل و اداره مرزها؛

- اجرای طرح آمایش سرزمین در مناطق مرزی؛
- اجرای طرح آمایشی دفاعی مناطق مرزی کشور در راستای برقراری و پیونددهی میان توسعه و امر دفاع؛
- اجرای طرح احیا و توسعه مناطق محروم و اسکان مرزی؛
- گسترش ارتباطات و شبکه زیربنایی و خدمات اجتماعی و فرهنگی در مناطق مرزی؛

- خارج تن مناطق مرزی از انزوا؛
- ایجاد ارتباط و پیوند توسعه در نواحی مرزی با توسعه ملی؛
- نظام نند کردن مبادلات تجاری در مناطق مرزی؛
- گسترش معابر و گلوگاه‌های تجاری و ارتباطی به‌طور رسمی در مناطق مرزی؛
- ایجاد جو اعتماد نسبی مرزنشینان به دولت جمهوری اسلامی؛
- کاهش حساسیت‌های قومی و فرهنگی در مناطق مرزی و تقویت هویت ملی

آن‌ها؛

- استفاده از امکانات موجود در منطقه و مشارکت دادن اهالی مرزنشینان در برنامه‌های توسعه کشوری؛
- برقراری روابط مسالمت‌آمیز با کشورهای پیرامونی و گسترش مودت میان مرزنشینان دو طرف؛
- انعقاد قرارداد و هماهنگی با کشورهای همجوار برای تأمین نظم و امنیت اقتصادی و اجرای سیاست‌های گمرکی و مالیاتی یکسان با کشورهای همسایه؛
- ایجاد نهادهای تجاری و بازرگانی رسمی میان کشورهای مجاور؛
- گسترش امنیت اجتماعی و فرهنگی در نواحی مرزی با استفاده از کارکردهای محیطی و کاهش هزینه‌های نظامی و انتظامی در ایجاد امنیت اصلاح قوانین گمرکی؛
- سازماندهی تعاونی‌های مرزنشینان در شهرستان‌های مرزی؛
- ثبات قیمت کالاهای یارانه‌ای؛
- صرف بودجه برای موارد ضروری؛
- کاهش عوارض گمرکی متناسب با کشورهای هم‌جوار به‌منظور سهولت در امر مبادلات تجاری کالا در منطقه؛

- کاهش مراحل و زمان فرآیند اجرای تعرفه‌ها و دریافت عوارض؛
- شناسایی باندهای اصلی قاچاق کالا و نیز مقابله با پدیده چتربازی توسط این باندها؛
- نوسازی در گمرک و روش‌های ارزیابی کالا و استفاده از روش‌های نوین در ارزیابی کالا؛
- حمایت از تولیدات داخلی به صورت هدفمند؛
- مشارکت همه‌جانبه نهادهای مردمی در امر مبادلات تجاری؛
- ایجاد بازارچه ای مرزی و سرمایه‌گذاری در بخش اقتصادی به‌ویژه در نواحی روستایی و مناطق مرزی؛
- اعطای امتیازهایی برای مرزنشینان؛
- تدوین قوانین و بخش‌نامه ای مناسب با قوانین کشور؛
- اصلاح قوانین و مقررات در رابطه با قاچاق و شفاف شدن قوانین تجاری؛
- ایجاد زمینه‌های مناسب به منظور تحقق برنامه‌های سند چشم‌انداز در افق سال‌های مشخص شده؛
- توجه بیشتر به تحقیق و توسعه به منظور افزایش نوآوری، خلاقیت، ابتکار و بهره‌وری نیروی انسانی؛
- محدودیت و کاهش کالاهای ورودی مورد نیاز کشور؛
- کاهش نرخ بهره بانکی و تزریق درصدی از سودآوری به بخش قاچاق؛
- ساماندهی کالاهایی که از مسیر رسمی وارد می شوند؛
- افزایش ریسک کالا برای قاچاقچیان یافته با صدور احکام سریع و قاطع برای پرونده‌های قاچاق؛
- افزایش تبلیغات مناسب برای تصحیح الگوی مصرفی جامعه؛
- کنترل تورم داخلی؛
- تعدیل نرخ ارز با توجه به نرخ تورم؛
- جلوگیری از تبلیغات کالای خارجی در رسانه‌های گروهی؛
- نظرات روحانیون برای حرام دانستن کالاهای قاچاق؛
- برقراری بیمه کارگران و آگاهی نیروی کار از حقوق قانونی اشتغال در هر

سازمان و نهاد؛

■ اجرای نظام مالیاتی به صورت همگانی و ثبات و ضبط متمرکز تمامی شهروندان و بنگاه‌ها؛

■ کنترل بیشتر خدمات حمل و نقل و شرکت‌های ترابری؛

■ توجه به ارتقای کیفیت عوامل تولید اعم از منابع طبیعی و نیروی انسانی به ویژه توجه به آموزش‌های لازم به منظور ارتقای سطح علمی سرمایه انسانی؛

■ ارتقای توان رقابت از طریق توجه به زیرساخت‌هایی نظیر فناوری، ارتباطات و شفافیت اطلاعات؛

■ الزام تولیدکنندگان داخلی به رعایت استانداردهای جهانی و اولیه تولید کالا؛

■ اتخاذ سیاست‌های مناسب برای کاهش نرخ تورم به منظور کاهش هزینه‌های تولید؛

■ بهبود و آرام‌سازی فضای کسب و کار؛

■ استفاده از قابلیت‌های مدیریتی بخش خصوصی در فعالیت‌های اقتصادی؛

■ احترام به مالکیت خصوصی؛

■ دقت در اجرای سیاست‌های اقتصادی در زمینه تعیین مالیات‌ها؛

■ تعریف کدهای معتبر برای محصولات داخلی و بازرسی و کنترل آن‌ها؛

■ استفاده از تجهیزات الکترونیک و مرزبانی مستقل و کارکنان مجرب در امور مرزبانی؛

■ هماهنگ‌سازی سیاست‌های اقتصادی با تغییرات سیاسی؛

■ ایجاد هماهنگی در مدیریت عالی اقتصادی برای تدوین سیاست ای راهبردی؛

■ هماهنگی سیاسی و فرهنگی با سایر کشورها برای مبارزه با قاچاق؛

■ اولویت‌بندی با توجه به قانون برنامه پنجم توسعه با در نظر گرفتن حدود تناسب حرفه‌ای از سند چشم‌انداز و اصل ۴۴؛

■ تشکیل جلسات کمیته‌های قاچاق همه شهرستان‌ها هر ۱۵ روز در فرمانداری‌ها با حضور اعضای کمیسیون مبارزه با قاچاق شهرستان‌ها؛

■ تهیه فیلم، انیمیشن، موشن گرافی و ... در رابطه با مبارزه با قاچاق و پخش آن از طریق صدا و سیما؛

- انجام تبلیغات محیطی اثرگذار؛
- افزایش پاسگاه‌های بین‌راهی و مرزی و استقرار تعزیرات حکومتی.

پیوست الف: تعریف قاچاق

الف-۱- تعریف لغوی قاچاق

قاچاق واژه‌های ترکی و از لحاظ لغوی به معنای کاری که پنهانی و با تردستی انجام شود، است. در واژه‌شناسی حقوقی، قاچاق این‌گونه معرفی شده است: حمل و نقل کالا از نقطه‌ای به نقطه‌ای (خواه دو نقطه مزبور در داخل کشور باشد (قاچاق داخلی)، خواه یک نقطه در داخل و یک نقطه در خارج باشد (قاچاق خارجی) برخلاف مقررات مربوط به حمل و نقل به طوری که این عمل ناقض ممنوعیت یا محدودیتی باشد که قانوناً مقرر شده است.

الف-۲- تعریف قانونی قاچاق

الف-۲-۱- قانون انحصار تجارت خارجی

بند الف از ماده (۱۱) قانون فوق، قاچاق را چنین تعریف کرده است:

همه اجناسی که بر خلاف مقررات این قانون وارد مملکت می‌شود قاچاق محسوب و به نفع دولت ضبط و فروخته می‌شود و مرتکبین به حبس از ۶ ماه الی یکسال محکوم خواهند شد.

الف-۲-۲- قانون مجازات مرتکبین قاچاق

قانون‌گذار در موارد (۱-۵) قانون، بدون تعریف جرم قاچاق و با طبقه‌بندی این جرم در دو گروه عمده (۱- اموال موضوع درآمد دولت، ۲- اموال ممنوع‌الصدور و ممنوع‌الورود و کالای انحصاری)، مبادرت به تعیین مجازات برای مباشر مستقیم جرم، شریک، معاون، حامل و شروع به جرم قاچاق کند.

الف-۳- تعریف قاچاق بر اساس قانون امور گمرکی

ماده (۲۹) قانون امور گمرکی در ۱۱ بند مواردی از قاچاق را احصاء و دربند (۱) آن

مبادرت به تعریفی می‌کند که نسبت به سایر بندها اهمیت خاصی دارد و مقرر می‌کند: وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیرمجاز،

مگر آن که کالای مزبور در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مشروط نبوده و از حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد. این بند از یک اقدام که عبارت است از فعل مثبت مادی - در مقابل ترک فعل - که به وسیله افراد انجام می‌شود صحبت می‌کند، به نحوی که در این بند عمل وارد کردن یا خارج کردن خود پیکره جرم قاچاق محسوب می‌شود، اعم از این که اقدام، نوعی عمل ساده باشد یا مرکب، یعنی به وسیله انواع عملیات متقلبانه.

الف-۴- تعریف قاچاق توسط اشخاص حقوقی

اداره حقوقی وزارت دادگستری قاچاق را چنین تعریف می‌کند:

غیر از آنچه در ماده یک قانون اصلاح ماده یک قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۷۳/۱۱/۹ آمده و کالاهای موضوع درآمد دولت و ممنوع‌الصدور و ممنوع‌الورود را در بر می‌گیرد، تعریف دیگری از قاچاق نشده است و به طور خلاصه، قاچاق عبارت است از وارد کردن یا صادر کردن کالا بر خلاف قوانین و مقررات جاریه و یا اقدامی که قانوناً در حکم قاچاق محسوب شده است.

الف-۵- تعریف قاچاق بر اساس کنوانسیون (۱۹۷۷)

اصطلاح قاچاق عبارت است از تقلب گمرکی که شامل گذراندن مخفیانه کالا به هر طریقی از مرزهای گمرکی است که بدان وسیله شخص موجب اغفال گمرک و فرار از پرداخت تمام یا بخشی از مالیات‌ها و عوارض مربوط به ورود یا صدور شده یا اجرای ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های موضوع قانون امور گمرکی را نادیده گرفته و یا منافی مغایر با قانون امور گمرکی به دست آورد.

* بخشنامه الزام شناسه‌گذاری ردیابی و رهگیری و کنترل اصالت کالاهای تجهیزات و ملزومات پزشکی

با توجه به مفاد ماده ۱۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲ و همچنین مواد ۴ و ۶ شیوه نامه مبارزه با قاچاق تجهیزات و ملزومات پزشکی ابلاغی

ریاست محترم جمهوری، موضوع ماده ۲ دستورالعمل تبصره ۴ الحاقی ماده ۱۸ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و پیرو نامه‌های شماره ۱۳۳۵۱۵/۶۶۴ مورخ ۹۶/۱۰/۲۵ و ۳۸۳۵۹/۶۶۴ مورخ ۱۳۹۸/۰۵/۰۷، با توجه ضوابط اختصاصی دارو و تجهیزات پزشکی، همه کالاهای تجهیزات و ملزومات پزشکی می‌بایست به‌صورت کامل طرح شناسه‌گذاری و کنترل ردیابی و رهگیری اصالت کالا اجرایی نمایند.

* شیوه‌نامه مبارزه با قاچاق محصولات آرایشی و بهداشتی

با هدف کنترل، مهار و کاهش قاچاق محصولات آرایشی و بهداشتی، حمایت از تولیدات کیفی داخلی، تسهیل تجارت قانونی و ایمنی و سلامت جامعه مصرف‌کننده قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۹۲/۱۰/۳ و اصلاحیه مصوب ۹۴/۷/۲۱ (قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) کالاهای غیرمجاز شامل: کالای فاقد مجوزهای لازم از قبیل کالاهای قاچاق، جعلی، تقلبی، غیر بهداشتی، غیراستاندارد و فاقد پروانه ساخت بهداشتی، پروانه بهداشتی واردات و یا برچسب اصالت و سلامت ابلاغ شده است.

فهرست منابع

۱. احمدی، عبدالله، جرم قاچاق (آنومی اقتصادی)، نشر میزان، چاپ سوم، تهران، ۱۳۹۲.
۲. ازوجی، علاءالدین، تجزیه و تحلیل اقتصادی قوانین مربوط به قاچاق کالا در ایران، مجموعه مقالات سومین همایش ملی بررسی پدیده قاچاق کالا و راه‌های پیشگیری از آن، پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس، آذر ۱۳۸۸.
۳. اسنودن، بی، اچ وین و پی و نیار کوویچ، راهنمای نوین اقتصاد کلان، ترجمه منصور خلیلی عراقی و علی سوری، تهران، برادران، ۱۳۹۳.
۴. بار، ویلیام، اقتصاد سیاسی، ترجمه منوچهر فرهنگ، تهران، سروش، جلد دوم، ۱۳۹۶.
۵. باربر، ویلیام جی، سیر اندیشه‌های اقتصادی، ترجمه حبیب‌الله تیموری، تهران، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰.

۶. بنایی، رضا، اثر قوانین و مقررات بازرگانی و گمرکی بر قاچاق کالا، پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۳۲، بهار ۱۳۹۱، ص ۱۲۹-۱۵۶.
۷. بگ، دیوید، استانلی فیشر و رودریگر دورنبوش، اقتصاد کلان، ترجمه محمدحسین تیزهوش، جلد دوم، تهران، جنگل، ۱۳۸۵.
۸. پژویان، جمشید، مداح، مجید، بررسی اقتصادی قاچاق در ایران، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۲۰، بهار ۱۳۸۵، ص ۴۳-۷۰.
۹. تفضلی، فریدون، اقتصاد کلان، نشر نی، چاپ نوزدهم، تهران، ۱۳۹۵.
۱۰. توماس جی. جی. و همکاران، اقتصاد غیررسمی؛ ترجمه منوچهر نوربخش و کامران سپهری؛ مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی، ۱۳۷۶.
۱۱. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۰.
۱۲. چینی چیان، مرتضی، تحلیل تئوریک قاچاق؛ اثرات اقتصادی تعرفه و قاچاق، اقتصاد پنهان، پیش شماره ۱، زمستان ۱۳۸۵.
۱۳. دادگر، بدالله، تاریخ تحولات اندیشه اقتصادی، قم، دانشگاه فید، ۱۳۸۳.
۱۴. زراقی، ابراہیم، الگوی مصرف و تهاجم فرهنگی، تهران، چاپخش ۱۳۷۴.
۱۵. شکیبایی، علیرضا و علی محمد احمدی، قاچاق کالا، علل آثار و شاخص‌های اندازه‌گیری آن، مجموعه مقالات سومین همایش پدیده قاچاق کالا و راه‌های پیشگیری از آن، دانشگاه تربیت مدرس، آذر ۱۳۷۸.
۱۶. شکیبایی، علیرضا و علی رئیس‌پور، بررسی روند تحولات اقتصاد سایه‌ای در ایران؛ فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال ۱۳، پائیز ۱۳۹۶.
۱۷. عرب مازار، علی، اقتصاد سیاه در ایران، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
۱۸. عظیمی (آرانی)، حسین، مدارهای توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران، تهران، نشر نی، چاپ هفتم، ۱۳۸۵.
۱۹. فرهنگ، منوچهر، فرهنگ علوم اقتصادی، تهران، دی ماه، ۱۳۵۱، ص ۱۱۴۷.
۲۰. قاچاق؛ از سری بررسی‌های امنیت اقتصادی، تهران، مؤسسه تحقیقات تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۳.

۲۱. قانون مقررات صادرات و واردات ایران؛ مصوب ۱۳۷۲/۷/۴ مجلس شورای اسلامی؛ موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
۲۲. گامی در شناخت الگوی مصرف، ماهنامه بررسی‌های بازرگانی، شماره ۴۰-۳۷، سال ۶۹.
۲۳. عرب‌مازار یزدی، علی، نقش موانع تجاری در پیدایش و گسترش قاچاق کالا در ایران، اقتصاد پنهان، پیش شماره ۱، زمستان ۱۳۸۵.
۲۴. میرمحمدی، محمد، محمدعلی براتی و احمد پرخیده، بازشناسی ماهیت اقتصاد پنهان در ایران؛ مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۹۶.
۲۵. نادران، الیاس. مالیات بر ارزش افزوده؛ روش‌ها و آثار، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۹۰، ص ۶۸.
۲۶. نورمحمدی، خسرو. طرح پژوهشی بررسی قاچاق کالا و راهکارهای هدایت فعالیت‌های قاچاق به مسیرهای قانونی و رسمی، معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی واحد تهران، گروه اقتصاد، پاییز ۱۳۸۱.
۲۷. هاوکینز، دل، راجر بست و کشت کانی، رفتار مصرف‌کننده، ترجمه دکتر احمد روستا، عطیه بطحایی، تهران، سارگل، ۱۳۸۵.
۲۸. یارانه‌های مصرف‌کننده، (دل هاوکینز، راجر بست و کنت کانی)، ترجمه دکتر احمد روستا، عطیه بطحایی، انتشارات سارگل ۱۳۹۵.
29. Clements, B. Hugouneg, R. Schwarts, G. Governments Subsidies; Concepts, International trend and Reform Options. IMF Worling papers, No. 91. 1995.
30. Norton, Desmond. On the Economic Theory of Smuggling., Economica, Vol.55, (1988).
31. Sheikh Munir. Smuggling, Production and Welfare., Journal of International Economics4,., (1974).